

Lubomír Lízal: Vysoký trojskok do dálky o tyči

Zatímco na zemědělce, kteří demonstrativně lijí mléko do kanálů, jsme si už celkem zvykli, akademici rozlévající chemikálie ze zkumavek budou vítanou mediální změnou. Věda a vzdělání byly deklarovanou prioritou všech vlád, přesto teď akademici přemýšlejí o barikádách. V čem je problém - kromě peněz, o které jde vždy až v první řadě?

Zcela v duchu zákonů prof. Parkinsona jde o důsledek původně dobrého nápadu - totiž přestat plýtvat penězi na zbytečnou práci a naopak lépe odměnit tu dobrou. Zatímco ale například při sportovních kláních je pořadí soutěžících naprosto jasné, při hodnocení vědeckých výsledků se vítězové z řady objektivních důvodů leckdy neurčují lehce.

Typickým příkladem je základní výzkum. Jeho výsledky obvykle nevedou k přímým ziskům, takže investice do něj je příliš nejistá a z hlediska návratnosti nezajímavá. Přitom společnost později díky těmto výsledkům rychleji bohatne. Protože ale nejistota a dlouhý časový horizont omezují množství soukromého kapitálu v něm, je správné, že zásadní roli ve financování základního výzkumu přebírá stát.

Jiná situace panuje ve vývoji a inovacích. Dobrý patent znamená velké zisky, špatný nulový příjem. Jde o věc s jasným efektem, a není proto důvod utápět v aplikovaném výzkumu veřejné prostředky, když jde o sektor lákavý pro privátní investory.

Hranice rozumné státní podpory aplikovanému výzkumu je vymezena dvěma ekonomickými jevy. Prvním je morální hazard. Pokud investor nenese v plné výši negativní dopady plynoucí z rizika, automaticky preferuje rizikovější projekty. Druhým limitem je vytlačování investic. Tedy situace, kdy podpora inovací omezuje prostředky dostupné pro základní výzkum.

Současný systém financování vědy navrhovaný Radou vlády pro výzkum a vývoj sklízí kritiku.

Oprávněně. Nejde totiž jen proti ekonomické teorii, ale ještě míchá rozdílné aktivity do jednoho pytle. Ve sportu zatím nikoho nenapadlo zkombinovat skok daleký, trojskok, skok vysoký i skok o tyči do jediné disciplíny "všeobecné skoky". Přitom stačí nastavit koeficienty přepočtu dálky na výšku a máme jednu disciplínu. Trojskok vydělíme dvěma, dálku necháme jak je, tyč bude mít koeficient 1,5 a výška bude mít násobitel 4. Ušetří se na nákladech (pouze jedno mistrovství místo čtyř), nejlepší si i vydělá více a konečně bude jasné, kdo je nejlepší skokan světa...

S takto nastavenými koeficienty ale budou téměř všichni skákat do výšky, trojskok bude zcela zlikvidovaný a zbylé dvě disciplíny budou pěstovány jen pomatenci. Ve sportu, kde jde zejména o zábavu publika, takováhle pitomost nikoho nenapadne. Zato ve vědě, kde jde jen o investice do budoucnosti, to někomu patrně přišlo jako výborný nápad.

Nemůžeme se vyhnout diskusi, kolik peněz má jít na výzkum základní, kolik na aplikovaný a zda chceme víc financovat medicínu a chemii než třeba matematiku a fyziku. Udělejme proto takové rozhodnutí otevřeně a neschovávejme se za abstraktní koeficienty. Není zárukou, že dospějeme k lepšímu výsledku, ale budeme mít jasno, co a proč děláme.

Autor je ředitelem CERGE-EI, společného pracoviště Akademie věd a Karlovy univerzity